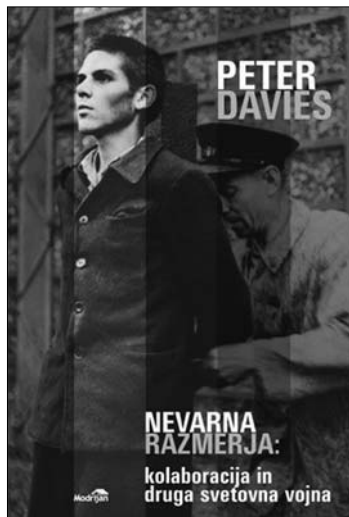

Peter Davies
Nevarna razmerja:
Kolaboracija in
druga svetovna
vojna

Prevedla Breda Biščak,
 spremna beseda Boris
 Mlakar. Ljubljana:
 Modrijan, 2010.

V začetku letošnjega leta je založba Modrijan, ki se v zadnjem času odlikuje po izdajanju kakovostne zgodovinske literature, na slovenski trg poslala prvi celoviti pregled izjemno pomembnega fenomena medvojne kolaboracije z nacizmom. Gre za delo izpod peresa Petra Daviesa, britanskega zgodovinarja mlajše generacije. Slednji že z naslovom svojega besedila nakazuje kompleksnost obravnavane problematike. V resnici je med letoma 1933 in 1945 šlo v Evropi za razmerja, ki so se v različnih ozirih izkazala za nevarna.

Davies se je na dobrih dvestotih straneh kajpak lotil izjemno zahtevne naloge. Medvojna kolaboracija je pač bila izjemno raznoliko in skoraj po vsej stari celini razprostranjeno dogajanje, zato ga je skoraj nemogoče zaobjeti v eni knjigi, še bolj pa je morda res, da ga težko temeljito opiše en sam zgodovinar, kar je morda tudi razlog, da je Daviesovemu podobnih besedil celo v širšem evropskem prostoru manj, kot bi človek glede na pomembnost tematike pričakoval. Za oceno, v kolikšni meri je Britancu uspelo izpolniti zastavljeni cilj in kljub omejenemu obsegu ponuditi prepričljivo podobo obravnavane teme, je po mojem mnenju bistveno upoštevanje dveh meril.

Prvo merilo je, ali besedilo uspe enakovredno zaobjeti vse pojavne oblike kolaboracije v Evropi, od severa do jugovzhoda. Drugo, nič manj pomembno merilo se mi zdi, ali Davies v svojih razmišljanjih in ugotovitvah izhaja iz tedanjega dogajanja in okoliščin in se ne da že vnaprej zapeljati poznejšemu, celo današnjemu splošno razširjenemu pogledu na ta fenomen.

Da bi strl prvi oreh, poseže Britanec po zanimivi rešitvi. Namesto običajnega pristopa, v katerem bi posamezne primere kolaboracije z nacisti seciral po zemljepisnem ključu, se odloči za tematski pristop.

Fenomen osvetljuje z različnih zornih kotov in ob tem navaja konkretne primere iz posameznih držav.

Po uvodnem poglavju o vprašanju, kaj sploh je kolaboracija, v katerem avtor pojasni, zakaj se je ravno medvojno sodelovanje z nacisti v tolikšni meri vtisnilo v kolektivno razumevanje in verjetno za vedno usodno preoblikovalo pomensko polje samega pojma, sledijo obravnave nekaterih ključnih z njim povezanih dilem.

Gotovo prekratek je prvi razdelek s hitrim zgodovinskim pregledom zgodbe o kolaboraciji v Evropi. Tukaj bi se kazalo ustaviti predvsem ob Daviesovi razlagi t. i. "predkolaboracije", kjer britanski zgodovinar pojave iz tridesetih let v deželah, ki so med vojno poznale kolaboracijo, prerad intrerpretira z vidika leta 1945 ali celo z vidika današnjih pogledov na medvojno dogajanje, čemur se (žal) ni mogel izogniti niti v nadaljevanju svojega besedila.

Tretje poglavje najprej raziskuje motive kolaborantov za kolaboracijo, nato pa opozori na notorično brezbržnost berlinskih oblasti do zaveznikov na zasedenih ali "prijateljskih" ozemljih. Gotovo tukaj trčimo ob enega najpomembnejših in najbolj tragičnih vidikov medvojne kolaboracije. Kakor koli jo že presojava, bi bilo pogubno,

ko bi si delali kakršne koli iluzije o značaju nacističnega režima in njegovih namenih. Navsezadnje sta prav brezbriznost in nasilnost Nemcev marsikje na vzhodu, kjer so bila sprva pričakovana ljudi znatna, kmalu ohladila vsakršno simpatijo do njih in – kot še danes v Belorusiji in Ukrajini – opremila povojno komunistično oblast z dobrodošlim izgovorom za vse stranpoti.

Naslednje poglavje se mi je vsaj v nastavkih zdelo precej posrečeno. Tak je tudi njegov naslov – *Znanstvenik in laboratorij*. Davies se iz kože nacističnih zaveznikov prestavi v kožo hitlerjevskega režima in preučuje, na kak način vse je skušal ta oblikovati razmerja na zasedenih ozemljih oziroma na tistih pod svojim vplivom. Avtor potegne ločnico med "realisti", kolaboranti na vladni ravni, in "idealisti", njihovimi intelektualnimi, se pravi, nad nacizmom navdušenimi kolegi. Med nacistične brez vsakršnega otopljivega razloga prišteje celo slovenske domobrance, postavljene ob bok skrajnim organizacijam na Norveškem pod Quislingovo taktirko.

Naslednji dve poglavji se pečata s pojavnimi oblikami kolaboracije v vsakdanjem življenju. Najprej je tu razdelek *Seks in grešniki*, kjer se Davies posveti precej razširjeni "horizontalni kolaboraciji",

priključu pa mu tudi izjemno kratko podpoglavje o odnosu cerkvenih predstavnikov do nacizma in različnih z njim povezanih režimov, kar je vprašanje, ki bi kar klicalo po bistveno obširnejši obravnavi. Gospodarski odnosi so – nasprotno – obdelani v obširnejšem samostojnem poglavju.

Za današnje presojanje medvojne kolaboracije je nedvomno ključnega pomena tragedija holokavsta, zato je več kot upravičeno, da ji Britanec nameni ločeno zadnje tematsko poglavje. Zanimive misli zapiše zlasti v svojem premisleku o vlogi judovskih svetov, ki pravzaprav – še veliko bolj kot večina satelitskih režimov – niso imeli nikakršne izbire.

Knjigo sklepajo poglavje o povojnih pogledih na kolaboracijo, tudi o tem, da je takšno ali drugačno sodelovanje z Nemci politični levici v prvih povojnih letih prineslo precej prednosti in spravilo politično desnico po drugi strani v defenzivo, sklep, temeljna bibliografija in sorazmerno kratka, toda pomembna spremna beseda Borisa Mlakarja, v kateri slednji med drugim odpravlja eno belih lis Daviesovega dela, ki skoraj ne omenja slovenskih razmer, kjer pa jih, je precej nenatančen.

Ali je opisani tematski prestop Daviesu omogočil kolikor toliko enakovredno ob-

ravnavo pojavov, ki jih je povzel (in jih za njim v pričujočem članku tudi sam povzemam) s pojmom kolaboracija, po vsej Evropi? Odgovor mora biti precej odločen ne. Bralec si po branju njegovega teksta le težka ustvari vsaj približno podobo posameznih fenomenov, skupaj s podobnostmi in razlikami med njimi. Nekateri, predvsem zahodnoevropski, za katere je Davies strokovnjak, so obdelani razmeroma dobro. Omenjeno velja v prvi vrsti za kolaboracijo v Franciji, na Nizozemskem in Norveškem. Nekaj govora je še o srednjeevropskem dogajanju; sorazmerno pogosto sta tako na tapeti Slovaška in Hrvaška. Zelo skromno je po drugi strani obdelano stanje v Vzhodni Evropi, na območju nekdanje Sovjetske zveze, skoraj povsem pa – v zahodnoevropski maniri – izostane opozorilo na bistveno drugačne razmere tam v primerjavi z Zahodno Evropo, ker so bili ljudje vkleščeni med dva totalitarizma.

Razumljivo je – in je bilo že nakazano – da en sam zgodovinar težko kompetentno predstavi zgodbo zemljepisno tako razvejanega prostora. Potemtakem ni presenetljivo, da se je Davies za srednje- in vzhodnoevropske razmere opiral po večini zgolj na eno delo, za Hrvaško denimo na Tannerja, za Srbijo na Juda-

ha, za Slovenijo pa celo samo na devetnajststranski povzete slovenske zgodovine od začetkov (!) do leta 1945 izpod peresa ameriške Slovenke Carole Rogel. Potem tudi ne more biti drugače, kot da sta obe omembi dogajanja pri nas izrečeni precej na pamet in v bistvu zgrešeni. (Ob že navedeni Davies od nekdaj privleče še izjavo, da Nemci na Slovenskem niso našli nikogar, ki bi lahko vodil domnevno načrtovani marionetni režim.)

Končno tematski pristop povzroči, da se vrsta podatkov v knjigi po večkrat ponovi, kar njene uporabnosti ne zvišuje preveč.

Britanski zgodovinar kljub večkrat izrečeni podmeni, da bi bilo treba medvojno dogajanje presojati v luči takratnih razmer, slednje ne drži. Opazno je celo njegovo prizadevanje, da bi svojo oceno posameznih pojavov prilagodil njihovemu povojnemu dojetju in ocenjevanju v državah, kjer je do njih prihajalo. Kot primer naj navedem le njegovo obravnavo "horizontalne" kolaboracije, ki vsaj za sodobnega zgodovinarja v večini primerov ne bi smela obveljati za ne vem kako hudo zavržno dejanje. A ker so jo Francozi in Norvežani v prvih povojnih letih glasno obsojali (kar je razvidno tudi iz več filmskih upodobitev), si Davies prizadeva za opravičevanje

vanje takšnega odnosa. Drugače je kajpak v primeru britanskih Kanalskih otokov, kjer so sodelovanje z zasedbenimi oblastmi potisnili v podzavest, zaradi česar ga ustrezno marginalizira naš avtor.

Nevarnih razmerij smo lahko vsekakor veseli kot priročnika o pisani paleti pod pojmom kolaboracije združenih medvojnih dogajanj, ki so se globoko vtisnili v zgodovinski spomin evropskega človeka in odmevajo še dandanes. V ne preveč oddaljeni prihodnosti pa bi si želeli temeljitejšega in na trenutke v vseh ozirih bolj uravnotežene besedila.

Aleš Maver

Izbrani in odlikovani Odlikovanja Vatikana in cerkvenih viteških redov

Narodni muzej Slovenije –
Metelkova, razstava
bo na ogled do
novembra 2010

V drugi polovici maja letošnjega leta je Narodni muzej Slovenije v svojih obnovljenih prostorih na Metelkovi v Ljubljani na ogled postavil razstavo, ki je po tematiki in kakovosti v Sloveniji edinstvena ter sodi v sam vrh tudi v srednjeevropskem prostoru.

Slovenski javnosti so prvič predstavljene insignije cerkvenih viteških redov in vatičanska odlikovanja, pripadajoče uniforme in deli oprave, listine in upodobitve. Vitrine z razstavljenimi eksponati lično spremljajo pojasnila in pregledi, ki obiskovalca približajo miselnosti in pojavom krogov, ki so se izoblikovali v cerkvene viteške redove, in ozadju ter veljavi vatičanskih odlikovanj.

Avtorji razstave Christoph Steidl Porenta, Nataša Nemeček in Jože Podpečnik so razstavo zasnovali na vezeh med samostojno državo Republiko Slovenijo in cerkvenimi viteškimi redovi ter vatičanskimi odlikovanji. Tako obiskovalcem ni predstavljena le tisočletna bogata zgodovina elitnih združb (redov) in umetelni mozaik diplomatskih navad na najvišjih ravneh; razstava posebej izpostavlja slovenske posameznike, ki so bili zaradi svojega delo-